

УДК 373.3.015.31:316.77

DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-1-92-97

Л. В. Петько,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова)

petkoluda2015@gmail.com

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В РАКУРСІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДИТИНИ

Анотація

З вересня 2018 р. всі першокласники країни навчатимуться за новим Державним стандартом початкової загальної освіти, тому автор акцентує увагу на шляхи розвитку соціальної активності учнів початкової школи, розглядаючи освітні галузі, що окреслено в Стандарті: 1) мовно-літературна; 2) математична; 3) природнича; 4) технологічна; 5) інформатична; 6) соціальна і здоров'язбережувальна; 7) фізкультурна; 8) громадянська та історична; 9) мистецька. На прикладі пісні "Машина" А. Філіпенка представлено формування соціальної активності учнів у чотирьох освітніх галузях: *мистецькій, соціальній, здоров'язбережувальній і природничій*.

Ключові слова: Державний стандарт початкової освіти, учень, соціальна активність, соціально-комунікативна активність, освітні галузі.

Summary

From September 2018, all first-formers in Ukraine will study under the new State standard for elementary education, therefore the author focuses on the ways of developing social activity in elementary school pupils, considering the educational areas outlined in the standard: 1) language and literary; 2) mathematical; 3) natural science; 4) technological; 5) informatics; 6) social and health safety; 7) physical education; 8) civil and historical; 9) artistic. The example of the song for children "Machine" by A. Filippenko shows the steps of social activity formation in primary school children in four educational areas: artistic, social, health safety, and natural science.

Key words: State standard for elementary education, primary school children, social activity, social and communicative activity, educational branches.

Постановка проблеми. Соціальна активність особистості як одна із форм прояву активності людини в соціумі широко досліджується в наукових колах. Соціальна активність (СА) є внутрішньою детермінантою особистості, саме *внутрішньою*, яку треба плекати, формувати, розвивати в дитині те, що дала природа (тому і приходять на пам'ять слова Тараса Бульби, "що дав тобі Бог і що тільки є в тобі..." [3, с. 58]), а не та СА, з якою ми зараз доволі часто стикаємося в українському соціумі, яка дуже активно виказується зовнішньо, ніби правильно, але вчинки, дії людини свідчать про те, що це не так.

Чи не рано говорити стосовно розвитку соціальної активності у дітей, які щойно підуть до школи або навчаються тільки в початковій школі? На нашу думку, не рано. Про це йдеться і в Державному стандарті початкової освіти (ДСПО) [1], за яким наступного 2018/19 навчального року початкова школа перейде до організації навчально-виховної діяльності, де чітко визначено, що метою початкової освіти є "гармонійний розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, виховання загальнолюдських цінностей, підтримка життєвого оптимізму,

розвиток самостійності, творчості та допитливості” [13, с. 4], який ґрунтується на таких принципах: 1) презумпція талановитості дитини; 2) цінність дитинства (відповідність освітніх вимог віковим особливостям дитини, визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема і гру); 3) радість пізнання (організація пізнавального процесу, що приносить радість вихованцеві, збільшення часу на рухову активність і творчість дитини, використання в освітньому процесі дослідницької та проектної діяльності); 4) розвиток особистості (плекання самостійності та незалежного мислення, розвиток у дітей самоповагу та впевненості в собі); 5) здоров'я (формування здорового способу життя і створення умов для фізичного й психоемоційного розвитку дитини); 6) безпека дитини.

У межах заявленої теми виокремимо *ключові слова*, які виголошено вище в Стандарті: *виховання загальнолюдських цінностей, підтримка життєвого оптимізму, розвиток активності (не тільки рухової, соціально-комунікативної, але й дослідницької!), самостійності, талантів, творчості, допитливості, самоповаги у дитини*. Останні – це особистісні детермінанти індивідууму, які і характеризують рівень сформованості соціальної активності особистості – поки що учня початкової школи (у контексті нашого розгляду), а далі – з кожною сходинкою зростання, вихованості СА у процесі життєдіяльності людини.

Тож, **мета статті** – розглянути напрямки формування соціальної активності учнів початкової школи відповідно до завдань, окреслених у ДСПО. З огляду на складність заявленої теми зосередимося на програмних моментах, виголошених у Стандарті.

Виклад матеріалу. Українськими вченими формування СА особистості учня початкової школи розглядається як процес засвоєння школярами “соціального досвіду, в ході якого він перетворює соціальний досвід у власні цінності та орієнтації, вибірково вводить у свою систему поведінки ті норми і шаблони поведінки, які прийняті в суспільстві або групі” [14].

У соціологічному словнику-довіднику сутність соціальної активності (СА) визначається як одна із ліній зв'язку людини між собою і соціальним середовищем, як характерна риса способу життєдіяльності соціального суб'єкта (особистості, соціальної групи, історичної спільноти, суспільства), що відображає рівень спрямованості здібностей, знань, навичок, концентрації вольових, творчих зусиль на реалізацію невідкладних потреб, інтересів, мети, ідеалів, завдяки освоєнню, збереженню, руйнуванню традиційних або створенню нових умов, життєво важливих зв'язків з природним і соціальним середовищем, формуванню особистих соціальних якостей [13, с. 89].

У контексті нашого розгляду із наведеного визначення можна виокремити те, що індивід тісно взаємодіє й пов'язаний із соціальним середовищем, а також СА – це риса, яка відображає спрямованість набутого в процесі виховання і навчання на вибудовування важливих зв'язків із навколишнім світом і людьми, що, у свою чергу, сприяє формуванню соціальних якостей особистості.

Вихованець, перебуваючи в умовах закладу освіти, знаходиться під впливом соціально-комунікативних відносин, залучається до них шляхом організованої педагогами цілеспрямованої освітньої діяльності, де також відбувається і самовиховання особистості, розвитку її внутрішніх якостей.

Дитину не можна ізолювати, вона прагне комунікації, відкрита світові у своїх прагненнях його пізнавати і вчиняти по-доброму.

Тому соціально-комунікативна активність (СКА) як системне утворення містить чотири компоненти: афективний, праксеологічний, когнітивний і аксіологічний (О. Киричук, С. Тарасюк та ін.).

Ми пропонуємо визначати критерій СКА як співвідношення діяльності й самодіяльності в процесі міжособистісної взаємодії; переважання зовнішніх і внутрішніх спонук; домінування в діяльності репродуктивних або творчих компонентів; пристосування до обставин або творіння їх; співвідношення стійкого прояву певної якості особистості в поведінці, дійсності, соціально-комунікативній діяльності. Проблема критеріїв СКА дискусійна, але без сумніву має комплексну природу. Початковими показниками цього феномена ми розглядаємо соціальну спрямованість і самодіяльний характер прояву суб'єктом активності.

Відповідно до наведених критеріїв можна виділити основні ознаки соціально-комунікативної активності: готовність вихованця ініціативно включитися в усі види діяльності (фізично-оздоровча, художньо-образна, предметно-перетворювальна, навчально-пізнавальна, соціально-комунікативна, суспільно корисна, національно-громадянська) в процесі міжособистісної взаємодії (класифікації видів діяльності за О. Киричуком); прагнення оволодіти для цього уміннями, навичками, отримати знання; активна позиція в міжособистісних стосунках; негативне ставлення до антигромадських вчинків і негативних якостей особистості учня; ініціативність, відповідальність і самостійність у виконанні суспільної справи, комунікативність [10, с. 323]

Отже, якщо СА є загальною соціологічною категорією, яка відображає атрибутивну властивість соціального об'єкта, обумовлює його здатність до соціальної діяльності і виявляється в ній, то СКА можна визначити як "стійке, особистісне утворення динамічного характеру, що репрезентує інтегральну якість особистості, яка складається з комплексу емоційно-почуттєвих, інтелектуальних, характерологічних властивостей і якостей, що проявляються у вільному, свідомому й ініціативному, внутрішньо необхідному спілкуванні індивіда із собі подібними" [10, с. 324].

Це визначення ми розглядаємо як онтологічне, бо воно містить уявлення про носія цієї властивості, і про те, що вона сутнісна. СКА ми розглядаємо як властивість соціального суб'єкта, яка реалізовує його здатність до соціальної діяльності і виявляється в груповій діяльності та самодіяльності суб'єкта в процесі міжособистісної взаємодії. Конкретизуємо наведене визначення соціально-комунікативної активності: 1) ціннісне ставлення суб'єкта до суспільства є тією атрибутивною властивістю особистості, яка обумовлює її включення в соціальну діяльність; 2) як ціннісне ставлення виступають: ціннісні орієнтації, потреби та інтереси, соціальні установки, мотиви, мета – все те, що є й характеризує свідомість, самодіяльність, цілеспрямованість, самостійність діяльності [10, с. 324–325].

Тому, як результат наукових пошуків автора подаємо розуміння нами концептів "Соціальна активність" і "Соціально-комунікативна активність" у монографії (2010) [11] та публікаціях [2; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10].

Учень початкової школи щиро бажає пізнавати світ, бути активним у

соціумі, робити вчинки, наслідувати позитивні приклади інших.

Отже, згідно з Державним стандартом початкової освіти зміст освіти групується за такими освітніми галузями: 1) мовно-літературна; 2) математична; 3) природнича; 4) технологічна; 5) інформатична; 6) соціальна і здоров'язбережувальна; 7) фізкультурна; 8) громадянська та історична; 9) мистецька [12, с. 5]. Це дозволяє нам сконцентрувати увагу в процесі виховання СА в учня початкової школи на такі освітні галузі: 1) мовно-літературна; 2) природнича; 3) соціальна і здоров'язбережувальна; 4) громадянська та історична; 5) мистецька.

У Стандарті розглядаються такі наскрізні вміння в розвитку учня: 1) розв'язую проблеми; 2) критично мислю; 3) творчо мислю (креативність); 4) співпрацюю; 5) ефективно спілкуюся; 6) розвиваю власний емоційний інтелект; 7) досліджую; 8) організую свою діяльність; 9) рефлексую; 10) читаю вдумливо [12, с. 9].

Звертаючи увагу на обмеженість викладу матеріалу в рамках статті, зосередимося на таких галузях освіти як *мистецька, соціальна, здоров'язбережувальна і природнича*.

Мистецька галузь. Наведемо приклад розвитку соціальної активності в першокласників у процесі розучування пісні «Машина» А.Філіпенка на уроках «Музики»:

Ми зібралися гуртом,
Сіли у машину
Голубе наше авто
Мов на крилах лине!

Приспів: *Бі-бі-бі! Бі-бі-бі*
Мов на крилах лине!
Бі-бі-бі! Бі-бі-бі
Мов на крилах лине!

Гарно сонце зустрічать,
Ранком над полями.
Ведмежатко погулять,
Їде разом з нами.

Може, для читача стане несподіваним хід наших думок, але в цій короткій пісні можна завдяки гри (ігровий метод є домінуючим у початковій школі) охопити чотири освітні галузі, а саме: *мистецьку, соціальну, здоров'язбережувальну і природничу*.

Для *мистецької галузі освіти*, метою якої є розвиток емоційно-почуттєвої сфери, формування системи цінностей (духовних, культурних, національних, естетичних) у процесі пізнання та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті; плекання пошани до національної і світової мистецької спадщини. До загальних цілей віднесено: *учень / учениця*; 1) виявляє художньо-образне, асоціативне мислення в процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та синтетичні види мистецтва; 2) пізнає мистецтво, інтерпретує художні образи, набуваючи досвіду емоційних переживань, виявляє ціннісне ставлення до мистецтва; 3) пізнає себе через художньо-творчу

діяльність та мистецтво [12, с. 23].

У процесі розучування пісні учень залучається до хорового співу (що є міжособистісною комунікацією, діяльністю в малій соціальній групі, яка підпорядкована диригенту (керівнику), дитина виявляє художньо-образне, асоціативне мислення, знайомиться з творчістю композитора, навчається характеризувати музичні засоби, які використав композитор.

Соціальна галузь освіти криється в словах пісні “Ми зібралися гуртом, сіли у машину”. Ми маємо малу соціальну групу (клас), яка зібралася на екскурсію. Далі йде *здоровязбережувальна галузь освіти*: “сіли у машину. Голубе наше авто, мов на крилах лине!”

Метою *соціальної та здоровязбережувальної галузі освіти в ДСПО* окреслено: розвиток самозарадності учня/учениці через особисту ідентифікацію, активну громадянську позицію, підприємливість, застосування моделі здорової поведінки, відстоювання інтересів особистого, сімейного й суспільного здоров'я, безпеки, добробуту та сталого розвитку.

Окреслено такі загальні цілі: учень/учениця дбає про особисте здоров'я й безпеку, реагує на діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту власного і тих, хто його/її оточує; обмірковує альтернативи, прогнозує наслідки, ухвалює рішення з користю для здоров'я, добробуту та безпеки власного та інших; робить аргументований вибір на користь здорового способу життя, аналізує й оцінює наслідки та ризики; виявляє підприємливість та діє етично для поліпшення здоров'я, безпеки та добробуту [12, с. 18].

Пісня “Машина” стимулює дітей застосовувати моделі здорової поведінки, дбати про особисте здоров'я й безпеку, реагувати на діяльність, яка становить загрозу для життя, здоров'я, добробуту власного й тих, хто дитину оточує; збереження суспільного здоров'я і безпеки під час їзди в автотранспортних засобах, як-то: не можна висовуватися з вікон, махати руками, викидати сміття під час руху, залишати своє місце, ходити по салону, знати місце знаходження аптечки, тримати докільця в чистоті та ін.

І нарешті *природничу галузь освіти* ми вбачаємо в словах пісні “Гарно сонце зустрічать ранком над полями, ведмежатко погулять їде разом з нами”.

Мета цієї галузі – формування ціннісних орієнтацій щодо цілісності й різноманітності природи, ефективної, безпечної й природоохоронної поведінки в докільці, формування наукового мислення.

Визначено і загальні цілі: учень/учениця набуває досвіду дослідження природи; виявляє допитливість та отримує радість від пізнання природи; усвідомлює цілісність природи і взаємозв'язок її об'єктів і явищ, відповідально діє в природі; формує наукове, критичне, дивергентне мислення для розв'язування проблем природничого характеру [13, с. 14].

На нашу думку, на уроці “Музики” можна прослухати музичний твір П. Чайковського “Пролісок” і під час “екскурсії” на машині або туристсько-краєзнавчої екскурсії знайти галявину із справжніми пролісками, але заздалегідь приготувати і взяти з собою штучні проліски і “посадити” квіти, які занесені до Червоної книги під звуки музики. Для малечі така позаурочна діяльність стане відкриттям світу і подією, яка закарбується в пам'яті дитини на все життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс] / Постанова КМУ № 87 від 21.02.2018 року. – Режим доступу : https://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/
2. Петько Л.В. XI Міжнародний дитячий конкурс з англійської мови “Good Luck!” / Л.В.Петько // Іноземні мови : наук.-метод. журн. / засн. Київський лінгвістичний університет і вид-во “Ленвіт” ; гол. ред. С.Ю.Ніколаєва. – К. : Вид-во “Ленвіт”. – 2006. – № 4. – С. 62–64.
3. Петько, Л. В. Єдність навчання і виховання у формуванні професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету : монографія / Л .В. Петько. – Київ : Талком, 2017. – 337 с.
4. Петько Л.В. Гурток “Мандрівники” та формування соціальної активності молодших школярів. / Л.В.Петько // Педагогічний альманах: зб. наук. пр. ; редкол. В.В.Кузьменко та ін. – Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2018. – Вип. 37. – С. 173–179.
5. Петько Л.В. Коли здійснюються мрії (XII Міжнародний конкурс з англійської мови “GOOD LUCK!”) / Л.В.Петько // Обдарована дитина. – 2008. – № 8. – С. 20–22.
6. Петько Л.В. Педагогічні та виховні ідеї В.О.Сухомлинського у формуванні професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету / Л.В.Петько // Наукові записки. Серія “Психолого-педагогічні науки” / за заг. ред. проф. Є.І.Коваленко. Ніжинський держ. ун-т імені Миколи Гоголя. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. – № 3. – С. 181–187.
7. Петько Л.В. Підготовка майбутніх педагогів-вихователів до навчання іноземної мови дітей в дошкільних освітніх закладах / Л.В.Петько // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 23. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – С. 111–115.
8. Петько Л. Програма роботи туристсько-краєзнавчого гуртка “Мандрівники”: методичні рекомендації. – К. : Вид-во “Логос”, 2007. – 42 с.
9. Петько Л.В. Професійна підготовка вчителів початкової освіти та формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету / Л.В. Петько // Інноваційні технології в організації виховної роботи у початковій школі: Тр. Всеукр. наук.-практ. семінару (10 лютого 2016 р.), Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань : ФОП Жовтий, 2016. – С.72–76.
10. Петько Л.В. Психолого-педагогічна сутність соціально-комунікативної активності особистості / Л.В.Петько // Педагогіка вищої та середньої школи: зб.наук. праць ; гол. ред. В.К.Буряк. – Кривий Ріг: КДПУ, 2006. – Вип. 15. – С. 315–328.
11. Петько Л.В. Соціально-комунікативна активність підлітків: теорія і практика: [монографія]. К. : ВМУРоЛ “Україна”, 2010. – 268 с.; бібліогр. : С. 249–267.
12. Проект Державного стандарту початкової освіти / МОН України. – К., 2017. – 57 с.
13. Соціологія: терміни, поняття, персоналії: навч.словник-довідник / За заг.ред. В.М. Пічі. – К. : “Каравела. Львів: Новий Світ – 2000”. – 2002. – 480 с.
14. Шафран О. В. Стилi спілкування педагогів, як фактор впливу на соціальну активність молодшого школяра [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/socialnaactyvnist/>

Стаття надійшла до редакції 17.02.2018